

MAHMUDXO‘JA BEHBUDIY PUBLITSISTIKASIDA
YOSHLARNING O‘RNI

Axmedova Sh.N.

BuxDU, f.f.d., prof.

Annotatsiya: Ushbu maqolada jadid yo‘lboshchisi M.Behbudiyning publitsistik faoliyati haqida fikr yuritilib, yoshlarga murojaat qilib yozilgan ikkita maqolasi tahlilga tortilgan, ularning bugungi kundagi ahamiyati ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: jadid, madaniyat, ma‘rifat, maorif, publitsist, millat, ilmi zamoniy

Абстрактный. В данной статье рассматривается журналистская деятельность лидера джадидов М. Бехбуди, анализируются две статьи, адресованные молодежи, и показывается их актуальность в наши дни.

Ключевые слова: современность, культура, просвещение, образование, публицист, нация, современная наука.

Abstract. This article examines the journalistic activities of the Jadid leader M. Behbudi, analyzes two articles addressed to youth, and shows their relevance today.

Key words: modernity, culture, enlightenment, education, publicist, nation, modern science.

Yangi zamon o‘zbek madaniyatining asoschisi, o‘z davrining yirik siyosiy arbobi, ijtimoiy-siyosiy harakatlarining faol qatnashchisi, Mahmudxo‘ja Behbudiyning ma‘rifaparvarlik faoliyati bugun ko‘pchilikka Ibrat maktabini o‘tashi shubhasiz. Turkiston jadidlarining yo‘lboshchisi, birinchi dramaturg, munaqqid, teatrshunos, noshir va jurnalist, o‘tkir publitsist Mahmudxo‘ja Behbudi “uyg‘onish davri o‘zbek adabiyotida birinchi o‘rinni olurga loyiq zot” (Hoji Muin ibn Shukrullo) bo‘lib, ezgu ishlari bilan bir umr millat qalbida qoldi.

Bizga ma'lumki, M.Behbudi o‘z davrining faol publitsisti sifatida yozgan maqolalarida jamiyatdagi ijtimoiy-siyosiy, madaniy-ma'naviy muammolarni aks ettirish, ular orqali xalqni jaholatdan qutqazish uchun kurashgan. “Umuman, Behbudiyning publitsist sifatidagi faoliyati adib iste'dodining juda yorqin bir qirrasini tashkil etadi. U o‘z umri davomida yuzlab maqolalar yozdi. O‘zining Millat va Vatan, jamiyat va axloq haqidagi fikrlarini ko‘proq maqola va chiqishlarida ifoda etdi...

Muhimi shundaki, u XX asr boshidagi Turkistonning yirik siyosiy arbobi edi. Uning Millat va Vatan taqdiri haqidagi barcha qarashlari, avvalo, mana shu maqolalarida aks etgan edi” [5, 19]. Haqiqatan ham Behbudi maqolalarini o‘qir ekanmiz, ularning mazmunida o‘z davri ma‘rifati uchun, millatini baxtli va ozod ko‘rishi uchun tinmay kurashganligi aks etganligini ko‘ramiz. Masalan, ulardan biri “Yoshlarga murojaat” deb nomlangan bo‘lib, “Oyna” jurnalining 1914 yil, 21-sonida chop etilgan. Hajman qisqa murojaatning muhim jihati shundaki, Behbudi yoshlarni ilm olish, bilimlarni, tillarni egallashga, insonni kamolga yetkazuvchi islom dinini o‘rgatishga

“MAHMUDXO‘JA BEHBUDIY PUBLITSISTIKASI VA JADID MATBUOTIDA IJTIMOY-SIYOSIY MASALALARNING YORITILISHI”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

chaqiradi: “Tangrim ziyoda etsun! Va sizlarni ilmi zamoniy bilganingiz, albatta, naf kelturdi va alhamdulillah dini mubing‘a ham yaxshi mu‘taqidsiz va bu ilmiy zamoniy e‘tiqodingizni buzmadi” [3,169]. Fikrini isbotlash uchun Ovrupo ulamolarining musulmonlari holatini misol tariqasida keltiradi.

Yoshlarga murojaat qilar ekan, publitsist bolalarni, avlodlarni din va millatga xizmat qilishi uchun o‘qitish, ilmi zamoniyini o‘rgatish zarurligini uqtiradi. Shu o‘rinda bugungi kunda ham tanqidga uchrab kelayotgan, xalqimizning urf-odatlar, to‘y marosimlarga ortiqcha xarajatlar qilayotganligining samara bermasligidan o‘sha paytlardayoq alloma ogohlantirganligini ushbu maqolada ko‘ramiz: “Hamvatanlarimiz mulkini sotib to‘y qilganidek, siz-da, hatto, lozim bo‘lganda mulkingizni sotsangizda o‘g‘lingizni zamoncha o‘qumog‘iga sa’y qilsangiz. To‘yga isrof qilinaturg‘on oqchalarni o‘qumoq yo‘lig‘a sarf qilsangiz!” [3,169]. Ushbu mo‘jaz maqola buyuk jadid ma‘rifatparvarining xalqining kelajagini oldindan ko‘ra bilganligidan dalolatdir.

Behbudiy maqolalari ichida murojaat shaklida yozilganlari ikkita. Birinchi murojaat “Oyna” jurnalining 21-sonida chiqqan bo‘lsa, ikkinchisi 41-sonida chop etilgan. Uning “Muhtaram yoshlarga murojaat” maqolasida maktab, maorif masalalariga e‘tibor qaratiladi. “Behbudiy yashagan yillarda yo rus-tuzem maktablarida ta‘lim olganlar yoki ruslar bilan savdo ishlarida ishtirok etganlar, yoxud boshqa biror bahonai sabab bilan rus tilini bilgan yoshlar paydo bo‘la boshlagan edi. Behbudiy umid ko‘zlarini ana shu yoshlarga va ularning boshqa tengdoshlariga qaratib” [4,52], ushbu maqolasini yozadi. Jadid karvonboshisi haqiqatan ham Turkistonda madaniyat eshigini ochadigan g‘ayratli yoshlarga, ularning yordamiga katta umid bilan qarashi maqolaning mazmun-mohiyatidan anglashilib turadi.

Maktab taraqqiyotning boshlanishi, madaniyat va saodatning darvozasi ekanligini ta‘kidlar ekan, har bir millat, eng avvalo, maktab bilimlarini egallamas ekan, taraqqiyot yo‘liga kira olmasligini uqtiradi. Zamonaviy madaniyatdan mahrum bo‘lib, madaniyat, maorif, san‘at bilan shug‘ullanmagan millat dunyoda rohat va saodatga erisholmaydi, oyoqlar ostida ezilib, hayot maydonida mag‘lub bo‘lib, bora-bora millati va diyonatini ham qo‘ldan chiqaradi deb hisoblaydi. Behbudiy o‘z fikrlarini isbotlash uchun maqolada qiyosiy usuldan foydalanadi, yer yuzidagi barcha millatlarning bu sohaga e‘tiboriga diqqat qaratadi: “Binoan alayh, yer yuzidagi barcha millatlar o‘z bolalarini ibtidoiy tarbiyasig‘a va maktablarning har jihatdan intizom va akmolig‘a ahamiyat berub bolalarini milliy va diniy ruhda mukammal suratda yetushdurarlar. Aning uchundurki, o‘zga millatlar diniy va milliy hissiyotg‘a molik o‘lub, har ishda diyonat va milliyatni muqaddam tutarlar. Va luzumi kelganda bu yo‘lda molu jonlarini fido etmoqg‘a hozir turarlar” [3,177].

Jadid yo‘lboshchisi o‘z davridagi bu kamchiliklarni birma –bir ko‘rsatib beradi, jaholat (johilonadan iboratdur), ilmsizlik (ushbu tamaddun asrida ilmsiz quruq taassub ila yashab bo‘lmas), taraqqiyotdan (chirik taassubotimizni asosidan qo‘parub tashlaydur) orqada qolish. Bularga qarshi faqat ma‘rifat, maorif bilan kurashish yo‘llarini ham ko‘rsatib beradi: ibtidoiy maktablarni ko‘paytirish, muallimlarga ehtiyoj katta bo‘lgani uchun “Turkiston yoshlari muallim yetushdurmoqning chorasini topmoqlari lozimdur”. Buning uchun muallimlar yetishtirib chiqaradigan dorilmuallimin yo‘qligini ham olim tanqid ostida olar ekan, uning ham chorasi borligini (Toshkandga Munavvarqori janoblarining maktabiga yubormoq kerakdur) ko‘rsatadi.

Maqolada yoshlarning e‘tiborini jalb qilish va uning o‘qishligini oshirish uchun Behbudiy ritorik so‘roqlardan foydalanadi: “Endi, bizni Turkistonda munday hissiyotlar qayda? ...Fazoili insoniyadan sanalgan shaylar qanday hosil bo‘lur? Chin insoniyat nimadan iborat ekanligini qaydan bilurmiz” [3, 177]. Bu savollarni o‘qigan kitobxon nafaqat yozilgan davri, balki bugungi kunda ham hushyor tortishi aniq.

“Oyna” jurnalida (1914 yil) chop etilgan ushbu maqola maktab, maorif, ma‘rifat masalalari dolzarb bo‘lib turgan bir davrda yozilganligi, yoshlarni uyg‘otiga da‘vat etishi bilan ahamiyatlidir, shu bilan birga bugungi kunda ham ma‘rifatni targ‘ib etish jihatidan eskirmaganligi ko‘rinadi. Behbudiy maqoallarini o‘qir ekanmiz, uning butun fikri-zikri xalqini jaholatdan qutqarishga qaratilganligi, ma‘rifat, ma‘naviyat nurlarini sochish orqali ozodlikka erishish mumkinligini targ‘ib qilish bilan band bo‘lganligini ko‘ramiz. Buyuk millat yashar ekan, ulug‘ ajdodimizning xotirasi ham o‘chmaydi deb umid qilamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Akhmedova Sh. N., Norova N. ABOUT DEVELOPMENT AND CHARACTER OF THE GENRE OF REVIEW // International scientific journal. - 2016 .- P. 37.
2. Axmedova Sh. Ma‘rifatparvar jadid munaqqidlari. Germaniya.Glebe.2023. Monografiya.
3. Behbudiy M. Tanlangan asarlar. Toshkent. “Ma‘naviyat”. 1990. 279 b.
4. Karimov N. Mahmudxo‘ja Behbudiy. Toshkent. “O‘zbekiston”, 2011. 79 b.
5. Qosimov B.Karvonboshi // Kitobda: Behbudiy M. Tanlangan asarlar. Toshkent. “Ma‘naviyat”. 1990.
6. Saidburhonovna K. N., Ne‘matovna A. S. Style and skill: Critic’s artistic ability //International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering. – 2019. – T. 8. – №. 9 S3. – S. 1245-1250.